"Ziya Gökalp büyük bir düşünce adamıdır. Büyük düşünce adamları, toplumu etkiler. Fakat yeni ve karmaşık bir düşünce ürettikleri için de daima yanlış anlaşılma ve basmakalıp bir değerlendirme ile basite indirgenme tehlikesine maruz kalırlar. Toplum, büyük düşünce adamlarına ihtiyaç duyduğu dönemde onların ruhundan, tutkusundan ve kişisel özelliklerinden etkilenir. Ama sonradan gelenler o ruhu anlama ihtiyacını yeteri kadar duymadan, tasavvur dünyasında o tutkuyu kendileri de yaşamadan ve fikirlerin ayrıntılarına yeteri kadar dikkat etmeden o büyük düşünce adamına yaklaşırsa basmakalıp övgüler, anlamsız saldırılar ortalığı kaplar ya da o büyük düşünce adamı görmezden gelinir. Düşüncenin verimliliği, onun kişisel bir çeşni olmaktan kurtulmasıyla ve başka zihinlerle eleştirel işbirliği kurmasıyla mümkündür. Düşünceleri kendi köşelerinde kalmaktan kurtaracak bir düşünce geleneğine, eleştirel işbirliğine ihtiyaç vardır. Ziya Gökalp, kendi zamanında bunu yapmıştır. Bizim de onun fikirlerini birer müze eseri gibi saklamak yerine, o fikirlerle düşünmemiz ve gerektiğinde yeni fikirlere doğru ilerlememiz gerekiyor."

Prof. Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR

ELİPS KİTAP

www.elipskitap.com

ZİYA GÖKALP • Yeni Hayat Doğru Yol

ZİYA GÖKALP

Yeni Hayat Doğru Yol

ELİPS

Elips Kitap / 318

Kitabın Adı / Yeni Hayat, Doğru Yol
Yazar / Ziya Gökalp
Kapak / Hakkı Uslu
Baskı / Cantekin Matbaası

1. Baskı Ekim 2006

ISBN: 975-6053-96-8

ELİPS KİTAP
Uğur Mumcu'nun Sokağı No: 21/4
GOP / ANKARA
Tel: (312) 447 04 57 Faks: 447 66 35
Yazışma: P.K. 836 Yenişehir/ANKARA
www.elipskitap.com yenikitap06@yahoo.com

Yeni Hayat, Doğru Yol

Ziya Gökalp

Ekim 2006

İçindekiler

DOĞRU YOL

Hâkimiyet-i Milliye ve Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri

YENİ HAYAT

DİN

Benim dinim ne ümittir, ne korku;
Allah'ıma sevdiğimden taparım!
Ne cennet, ne cehennemden bir koku
Almaksızın vazifemi yaparım.

Vaiz! Deme cehennemin ateşi
Çıkar bilmem kaç bin çeki odundan.
De ki vardır bir güzellik güneşi
Doğmuş bizim aşkımızın od'undan...

De ki vardır "Tûbâ" adlı bir ağaç,
Kökü gökte, gönüllerde dalları...
Yemişinden yedi ruhum, değil aç;
Bütün sevgi, şefkat onun balları.

Vaiz! Bana muhabbeti şerh eyle,
Ben aramam şeytan nedir, melek ne?
Erenlerin esrarından söz söyle:
Seven kimdir? Sevilen kim? Sevmek ne?

Beni cennet va'di ile avutma,
O kalbimdir, çünkü sevgi ilidir,
Cehennemin azabiyle korkutma,
Korku nedir bilmez: Gönlüm delidir...

DİN İLE İLİM

İnsanların ilk mürşidi kimlerdir?
Hiç şüphesiz peygamberler, veliler...
Bu devirde din, hikmete rehberdir;
Ahlak, sanat hep o nurdan alır fer...

Fakat sonra din yerini ham zühde
Verir, artık coşkun vecdi azalır;
Velilerin yeller eser yerinde,
Mürşit adı fakihlere irs kalır.

Fakihlerin kılavuzu nakliyyat,
Dini zorla sürüklerler bu yola...
Hikmet der ki, "Bana rehber akliyyat;
O hâlde siz sağa gidin, ben sola!"

Din mürebbi olur, hikmet muallim;
Her birisi çeker ruhu bir yana!
Savaşırken bunlar, çıkar meydana
Tecrübeden doğma müspet bir ilim.

Bu son üstat der ki: "Nakil tarihtir,
Akıl yolu, bu tarihin usulü;
İkisi de aynı şeyi gösterir,
Matlup olan: ruhun ona vusulü!"

O şey nedir? Bir vecidli gönül mü?
Kutsi olan her şey ona dil midir?
Öyleyse al benim de son sözümü:
"Din kalpteki vecdin müspet ilmidir!"

MİLLET

Sorma bana oymağımı, boyumu,
Beş bin yıldır millet gibi yaşarım.
Sorma bana ailemi, soyumu,
Soyum Türklük, soy büyüğüm hünkârım...

Süngü beni ayırsa da vahdetimi unutmam,
Dilde, dinde müşterekiz, hep gelmişiz bir belden,
Devletimin kaygısıyla milletimi unutmam.
Anadolu bir iç ildir, ayrılamaz dış ilden...

Deme bana: "Oğuz, Kayı, Osmanlı..."
Türk'üm, bu ad, her unvandan üstündür...
Yoktur Özbek, Nogay, Kırgız, Kazanlı
Türk milleti bir bölünmez "bütün"dür.

Gök, Ay, Yıldız, Dağ ve Deniz Hanlar bütün ölmüşler,
Yalnız diri Gün Han kalmış altın yayı elinde.
Baktı, dedi "Moskof'la Çin Türk kavmini bölmüşler,
Artık onlar hür olacak Rus ilinde ve Çin'de...

Her ülkede Türk bir devlet yapacak,
Fakat bunlar birleşecek nihayet...
Hep bir dille aynı dine tapacak,
Olacak tek harsa malik bir millet!"

Ey Türk oğlu! Artık ne ben, ne sen, ne o; bir şey yok.
Uluslar yok, uruklar yok, ancak büyük Turan var...
Siyasette şirk olamaz, ayrıca Han ve Bey yok.
Türk ruhunda yalnız bir il, yalnız bir tek İlhan var...

AHLAK

Ahlak yolu pek dardır.
Tetik bas, önü yardır.
Sakın "Hakkım var" deme,
Hak yok, vazife vardır!

Hak milletin, şan onun,
Gövde senin, can onun,
Sen öl ki o yaşasın;
Dökülecek kan, onun...

Ben, sen yokuz, biz varız
Hem Ogan, hem kullarız.
"Biz" demek, "Bir" demektir.
Ben, sen ona taparız!

Ne derece hizmetin
Varsa, odur himmetin;
"Kıymetim var" deme ki
Gerçek ola kıymetin...

Bir şairdir Türk eli,
Müz'üne bağlı beli;
Bu Müz, bir ahlaktır ki
Baş vermektir temeli...

Millete ver canını,
Ocağını, şanını...
Bir âşık olsan bile,
Feda et cananını...

VAZİFE

O, gönlüme arştan inen bir sestir:
Milletimin vicdanına ma'kestir!
Ben askerim, o, üstümde kumandan,
Baş eğerim her emrine sormadan!

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Hikmetini sormam, ince elemem,
Amirimdir ona karşı gelemem!
Haklığına eylemişim kanaat,
Benden ona kaytsız, şartsız itaat!

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Benim hakkım, menfaatim, arzum yok.
Vazifem var; başka şeye lüzum yok.
Aklım, gönlüm düşünmezler duyarlar;
Ondan gelen emirlere uyarlar...

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

Var demezdim bu dünyanın ötesi,
Gelmeseydi vazifenin gür sesi.
Bu ses mutlak Mavera'dan geliyor...
Hak nerdeyse ta oradan geliyor...

Gözlerimi kaparım!
Vazifemi yaparım!

VEFA

Biz Türkler sulh çağlarında,
Uslu arı kovanıyız.
Harbin kanlı dağlarında,
Yırtıcı av doğanıyız.

Fert olarak kin tutmayız,
Millî öcü unutmayız...

Ferden gayet mahviyetli.
Milliyette davalıyız;
Memlekette sükûnetli,
Hudutlarda kavgalıyız.

Fert olarak gözümüz tok,
Millî şanda hırsımız çok.

Gösteririz fertle millet
Başka başka temayüller:
Birisinde zorlu savlet,
Öbüründe tahammüller:

Biri halim, biri kahir,
Aradaki tezat zahir.

Lakin namus işlerinde
"Fert-millet" bir kafadayız,
Ferden gibi milletçe de
Ahdimize vefadayız.

Mukaddestir vefakârlık:
"Kutsi benlik?" riyakârlık!

KÖY

Ey Türk, senin köyün hür bir yuvadır.
Çiftlik değil, yoktur beyi, ağası...
Her köylünün var bir çifti, tarlası,
Öz evinde o hem bey, hem ağadır...

Hiç kimsenin yarıcısı, rençperi
Olmaz, ancak olur vatan askeri...

Kalmaz köyde göz erimi ruhunun.
Hakanlığın dört ucunu kuşatır...
Bir tufandan, himmetiyle Nuh'unun,
Çanakkale mucizesi parlatır...

Hem kaptanda, hem tayfada keramet
Olmasaydı, bulur muyduk selamet?

Ümmi değil, muallimsiz kalsa da;
İmamı yok, gene bilir dinini...
Dost ve düşman kimdir tanır dünyada,
Doğru bulur sevgisini, kinini...

Ona cami, mektep, kitap yapınız...
Emin kalır hududta her kapınız.

Lakin ey Türk bu mesut köy bitiyor!
Mültezimin, faizcinin, tüccarın
Pençesinde! Diyor: "Beni kurtarın!"
Bu üç işi senden çabuk istiyor!

"Kaldır aşar usulünü, aç banka,
Yap her semtte bir zirai sendika."

LİSAN

Güzel dil, Türkçe bize,
Başka dil, gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Manası anlaşılan
Lügata atmadan göz.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız
Türkçeleşmiş, Türkçedir;
Eski köke tapmayız.

Açık sözle kalmalı
Fikre ışık salmalı;
Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı.

Yeni sözler gerekse
Bunda da uy herkese;
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

Yap yaşayan Türkçeden,
Türkçeyi incitmeden,
İstanbul'un Türkçesi
Zevkini, olsun yeden.

Arapçaya meyletme
İran'a da hiç gitme;
Tecvidi halktan öğren,
Fasihlerden işitme.

"Gayn"lı sözler emmeyiz,
Çocuk değil, memeyiz!
Birkaç dil yok Turan'da
Tek dilli bir kümeyiz.

Turan'ın bir ili var,
Ve yalnız bir dili var.
"Başka dil var." diyenin
Başka bir emeli var.

Türklüğün vicdanı bir,
Dini bir, vatanı bir;
Fakat hepsi ayrılır,
Olmazsa lisanı bir.

KADIN

Cemiyetin üç rüknü var: Birincisi aile!
Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.
Medeniyet bayrağını sensin alan ilk, ele,
Altın harfle yazılacak ona senin adındır.

İkincisi devlettir ki onu erkek yaratmış
Avcı iken çoban olmuş, çoban iken hükümdar.
Kuvvet haktır diye adil mahkemeler donatmış,
Hak kuvvettir diye düzmüş demir kollu ordular.

Üçüncüsü millettir ki ilk insanca ülfetten
Beri, ruhlar bu devrenin ermesine müştaktır.
Din doğmuştu aileden, hukuk ise devletten,
Milletteki son mefkûre ilme uygun ahlaktır.

Millet yalnız yapılamaz, bunu ancak dirlikte
Kadın erkek: İki vicdan birleşerek yapacak;
İlk mabetler ayrı idi, şimdi artık birlikte
İki cins bir irfanda bir Allah'a tapacak!

SECİYE

Aradım, yıllarca seni aradım
Köy köy dolaşarak Anadolu'da,
Sen her taraftaydın da bulamadım,
Göründün nihayet Gelibolu'da...

Sezmiştim Fatih'te, Yavuz'da seni,
Nedim'de, Kemal'de, Mimar Sinan'da,
Duyarken yine 10 Temmuzda seni,
Büsbütün kayboldun, sandım Balkan'da.

Düşmanlar dediler "Artık o öldü!"
Pervasız geldiler eşiğimize;
Bıçağın, onları muz gibi böldü,
Kesti, dilim dilim, attı denize...

Orduda nihayet kavuştuk sana,
Aranız şimdi her ocakta seni...
Dileriz kalmasın görmek yarına
İlimde, sanatta, ahlakta seni!

MEDENİYET

Avrupa bir akademi; azaları milletler
Her biri bir nurlu deha, çünkü ayrı harsı var.
Avrupa bir darülfünun; hocaları milletler,
Her birinin ihtisası, bir örneksiz dersi var.

Bu nurlardan biri sönse, medeniyet loş kalır;
Derslerinden biri durur, bir kürsüsü boş kalır.

Medeniyet, beynelmilel yazılacak bir kitap;
Her faslını bir milletin harsı teşkil edecek.
Medeniyet bir konser ki birçok çalgı, saz, rübap
Birleşmekle bir ahengi ancak tekmil edecek.

Bu kitabın bir mebhası eksik olsa okunmaz;
Bir aleti yoksa, ahenk gönüllere dokunmaz.

KAVİM

Dediler: Kavminin bir adı var mı?
Adı bir değil çok, bu da bir ar mı?
Türkiye devletim, Türklük milletim;
Cinsinin çokluğu Türk'e zarar mı?

Hun yanlış bir tabir, "Koyun"danım ben,
Moğol'dan değil, Türk soyundanım ben;
Türklerin içinde mevkiim belli:
"Oğuz" ili; "Kayı" boyundanım ben.

Ne kadar Türk varsa bugün cihanda,
Burdaki harsa var meyli, vicdanda,
Dili dilimdendir, dini dinimden,
Olacağız biz hep aynı vatanda.

"Karacık" dağından, "Kıpçak" çölünden
Gelen atalarım gibi Türk'üm ben.
Bana yol gösteren benden olmalı;
Olamaz Türk'e baş, Türk'üm demeyen.
Osmanlı kalamaz Türk'ü sevmeyen!

SANAT

Dinle, yeni şair, eski ozanı,
Okuyor yürekten Altun Destan'ı...
Deme "Kopuz kırık, yoktur çalanı"
Çalgı gönül sesi, kopuz bir ağaç.

Kutlutaş'ı yoksa ilhamı kutlu,
Kanı gür, içmezse kımız ne mutlu.
"Umut" bir kanatsa, daim umutlu,
Ona ozan derler, yoluna Ortaç.

Diyor ki: "Siz Parnasse, biz Ortaç eri,
Bizden olan her fert görür ileri,
İğreti sanattan, millî hüneri
İstemez yabancı eserlerden baç!

Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
"Leyl" sizin, "şeb" sizin, "gece" bizimdir.
Değildir bir mana üç ada muhtaç.

Irmağız, her akan sele uymayız,
Şark'tan Garp'tan esen yele uymayız,
El uysun bize, biz ele uymayız,
Biz dilmaç değiliz, yalvacız yalvaç.

Halk bir viran kale, duvarı siyah
Giren de peşiman, girmeyen de ah
Duyarız biz ona hürmet, siz ikrah,
Size dert veren şey, bize bir felah!

Bu yerde biz bulduk gizli hazine;
Dağarcık omuzda girdik içine,
Bu inci gerdanlık, şu elmas iğne
Hep ondan çıkmıştır, gözlerini aç.

Ey şair Parnasse'tan çık, gel Ortaç'a;
Baudelaire'i, Verlaine'i kesme haraca;
Sen kendi gücünle tırman yamaca:
Bu yükseliş, belki olur bir miraç...

İSLAM İTTİHADI

Sanmayınız, halife bir "hükümdar-papa"dır;
Ne de papa kisvesi giyinmiş bir hükümdar.
Biliniz ki, bu serdar ne bir "Dalay-Lama"dır,
Ne çar gibi "Saint-Synode" üzerinde bir cebbar!

Bütün İslam bir devlet, halifedir hakanı,
Her müstakil hükümdar, ona tabi bir handır.
Hem hükümde, hep İslam sultanların sultanı;
Hem fiilde, Türkiye ülkesinde sultandır.

İslamların birliği: Bunun için iptida,
Kazanmalı istiklal her Müslüman memleket;
Sonra bunlar umumen halifeye iktida
Eyleyerek kurmalı sırf siyasi bir vahdet.

Bu mümkün mü? Bugünlük değil ise durmalı.
Bırakmalı halife, öz mülkünü düzeltsin!
Önce asri bir devlet esasını kurmalı,
Bir devlet ki hakkını kuvvetlere dinletsin!

Beynelmilel cihanda yoktur acze merhamet.
Her il, görür kemali nispetinde bir hürmet.

HALİFE VE MÜFTÜ

İki şey var mukaddes: Biri devlet, biri din;
Devlet onun başında ancak halifemiz var,
Ki bir müftü değil o, bir Emirülmü'minin:
Fetvaları o vermez, kanunları o yapar.

Dinin dahi başında müftü var ki bildirir:
Haram ile helali, günah ile sevabı.
O ne sâri, ne hukuk müşaviri değildir,
Ona takva sorulur, mevizedir cevabı.

Teşri işi, tamamen Zıllullah'ın elinde,
"Ulu'l-emre itaat", natıktır bu esası.
Kanun yapmak –müftüye sormaksızın– elinde,
Mercisi örfle icma, mebusandır şûrası.

Lakin ifta kudreti, bu bir ilim işidir;
Kimse müftü olamaz, kafasını yormadan.
Müftü bir memur değil, ilmi olan kişidir,
Âlim, yapar ilmini halifeye sormadan.

Devlet ile medrese ayrı iki âlemdir.
Müftü ile halife birbirine karışmaz.
Ayrıysa da bu iki kuvvet, daim tev'emdir,
"Nüfuz bende!" diyerek birbiriyle yarışmaz!

MESLEK KADINI

Dersiniz "Bir genç kız, yaşı dolunca,
Mutlaka kendine bulur bir koca,

Kocası evine getirir ekmek,
O hâlde kadına meslek ne gerek?

Kadının mesleği olmaktır karı,
Çıkmasın o sakın, bundan dışarı.

Ne lazım erkeğin rakibi olmak,
Değil mi ikisi ezelden ortak?

İşçiye olunca rakip, karısı,
Kol artar, ücretin gider yarısı.

İkisi alırlar aynı ücreti,
Ocağın eksilir, artmaz serveti...

Lakin müspet bu, menfi iktisat;
Yapsalar bir, ücret, olur iki kat:

Kadın yapsın evi erkeğe cennet.
Erkek de iki kat çalışır elbet!"

Bu sözler hep doğru, fakat her kadın
Bulur mu bir koca, bulsa da, yarın,

Bu adam ölmez mi, o hâlde nasıl,
Dersiniz: "Kazanma; iste, muttasıl!"

Görürken ortada işte binlerce,
Kocasız kadınlar çeker işkence,

Dersiniz "Değiller mesleğe muhtaç,
Ya koca bulmalı, ya kalmalı aç!"

Kadınlar önce de ziyade iken,
Harpten sonra bol bol koca nereden?

Evvelce melceydi hep zengin evler,
Kadınlar bulurdu sığınacak yer.

Yaşamak güçleşti, şimdi her erkek
Ancak karısına yedirir yemek.

Sanmayın hepsi de bir yük taşıyor,
Birçoğu hodkâmdır, bekâr yaşıyor.

Bugün, yuvasızlar değildir yalnız,
Nice evliler de talihsiz, bahtsız;

Çünkü var binlerce sefih kocalar,
Ya muttasıl içer, ya kumar oynar,

Kimi de mahbeste alır soluğu,
Aç kalır evinde çoluk çocuğu.

Bunlar da olmasa, kadın insandır,
İnsanın en büyük hakkı irfandır.

Kadın çalışmazsa fikri yükselmez,
Tabii o zaman size denk gelmez;

Diyorsunuz onun eksiktir aklı,
Artırmak istiyor, değil mi haklı?

Kadın yükselmezse alçalır vatan,
Samimi olamaz onsuz bir irfan;

Hasılı, bir heves değil, ihtiyaç;
İstiyor bu anda böyle bir ilaç;

Kocalı, kocasız birçok kadınlar,
Açtırlar; dersiniz: "İşsiz kalsınlar!"

Derim ki: "O hâlde kastınız, mutlak,
Bunları umuma odalık yapmak!"

AİLE

Bir kadın var ki ya annem, ya kardeşim, ya kızım,
Odur bende en mukaddes duyguları yaşatan...
Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım,
Odur bana hayattaki şiirleri anlatan...
Bu mahluklar nasıl hakir olur şerrin gözünde?
Bir yanlışlık var mutlaka müfessirin sözünde!

Ailedir bu milletin, bu devletin esası,
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat...
Ailenin adle uygun olmak için binası,
Nikâh, talak, miras: Bu üç işte gerek müsavat.
Bir kız, irste yarım erkek, izdivaçta dörtte bir
Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir...

Diğer haklar için millî mahkemeler açmışız,
Aileyi bırakmışız medresenin elinde...
Bilmem niçin, kadınlığa ait işten kaçmışız...
Ya onun da bir emeği yok mu bu Türk ilinde?
Yoksa o mu iğnesinden kanlı süngü yaparak
Haklarını pençemizden ihtilalle alacak?

DEVLET

Kur'an diyor: "Eyleyiniz itaat
Hakk'a, sonra peygambere, devlete!"
Vicdanımın bütün hissi sadakat
Kanunlara, hadis ile ayete...

İbadetle itikatta daima
Kitap ile cennet, benim rehberim;
Bu işlerde şüphem varsa, mutlaka,
Müftülerin fetvasını dinlerim...

Lakin hukuk dinden ayrı bir iştir,
Bırakılmış ulu'l-emre, devlete.
"Hukuk örfe uymayınca değiştir,
Örfe uydur!" demiş Tanrı, millete!

Devletimde halkın örfü hâkimdir,
Başka kuvvet onu tahdit edemez.
Kanun, hakka, hâkim değil, hadimdir.
Sebep yokken, ferdi takyit edemez.

BÜTÇE BİRLİĞİ

Bir devletin olmaz iki haznesi,
Biri Evkaf, ötekisi Beytü'l-mal...
Meclisten, her Meşrutiyet senesi,
İki bütçe edilemez istihsal...

Ya her vakıf bir hususi bütçedir,
Evkaf adlı bir hazine bulunmaz...
Bu bütçeler nahiyeye verilir,
Mebusan'da artık tasdik olunmaz...

Yahut denir, vakıfların yaptığı
Vazifeler hep hükûmet işidir,
Beytü'l-male girer evkaf sandığı,
Bir yurttaki iki devlet birleşir...

Hem, vakfın yok velayet-i ammesi;
Evkaf artık bir nezaret kalamaz!
Hem de, yokken velayet-i tammesi,
Başka nazır onu toptan atamaz!

Asri devlet olacaksak mutlaka
Denilmeli hususidir vakıflar;
Şart-ı vâkıf bunu eder iktiza:
Yoksa onu, ait olan yer, yutar.

VAKİF

Her vakıf bir Huda-şâhî hükûmet,
Var kanunu, memurları, bütçesi...
Bu divanda değişemez bir hizmet,
Murakıbı, bir ölünün pençesi...

Niçin bilmem, dirilerin verilmiş.
Dizginleri ölülerin eline?
Neden böyle bir "Dur!" emri verilmiş
Yürümeyi seven bu Türk iline?

Baba demiş: "Oğlum satar bu malı;
Vakfedeyim kalsın daim soyumda...
Çalışmasın soyumun hiçbir dalı,
Yaşasınlar hep nimette, doyumda!!!..."

Bu fikirden doğmuş bütün vakıflar,
Yapmış halkı tevekkülcü, kaderci...
Manastıra dönmüş bütün sakıflar
Ki beklerler ahiretten haberci...

İslamiyet iğrenirken ruhbandan,
Vakıf ona rahipliği öğretmiş...
Harabeler mahrum kalmış ümrandan,
İmaretler tembelliği üretmiş...

En azimli bir milleti bu bidat,
Kılmış böyle iradesiz, kötürüm...
Bizi derviş yapan, değil tarikat,
Ben tekkede mürşit: Vakfı görürüm.

DARÜLFÜNUN

Diyorsunuz: "Hükûmetin idari
Velayeti fenlere de şamildir."
Ben derim ki: "İdare her hüneri
Bilmez, çünkü mütehassıs değildir...

Salahiyet, mansıp gibi yukardan
Verilmez, hep ihtisasla alınır...
Hiçbir âlim nüfuzunu hünkârdan
Almaz, gerçi ondan alır her nazır...

Bir müderris ya ilmiyle taayyün
Eylemiştir, sizden tayin istemez.
Yahut ilmi etmemişken tebeyyün
Edersiniz tayin, kalır bir çömez!

Bırakınız bunlar kendi kendine
Seçilsinler, siz seyirci kalınız.
İlmi verin âlimlere, siz yine
Ele mülkün dizginini alınız;

Darülfünun emirlerle düzelmez.
Onu yapar ancak serbest bir ilim;
Bir mesleğe haricinden fer gelmez
Bırakınız, ilmi yapsın muallim!"

KÜLLİYE

Ey medrese! Ya bir ilim yurdusun,
O hâlde gel külliyenin içine;
Yahut ki sen bir amelî ordusun,
Bu takdirde meşihatta kal yine...

Bil ki bugün darülfünun içinde!
İlahiyat fakültesi açıktır,
İlmi hâlâ arıyorsan sen Çin'de,
Bu boş mevki yalnız sana layıktır.

Süleyman'ın medresesi dışarda
Bulundukça darülfünun tam olmaz!
İkisi de kalır birer kenarda!
Hiçbirinin velayeti âm olmaz.

İlim birdir, yoktur onda ikilik,
Ayrılmasın iki yola terbiye...
Birleşerek yenilikle eskilik
Etmelidir birbirini tasfiye
İşte o gün vardır derim külliye!

ASKER İLE ŞAİR*

Galiçya'da siperinde uyuyan
Bu nefere dikkatle bak, ey şair!
Şair odur, senin yazın hep nesir,
Uyuyan sen, odur sezen ve duyan.

Şair odur, çünkü onun kalemi
Uyurken de düşmez asla elinden.
Kalbindeki bütün zevki, elemi
İlham ona, vatanından, ilinden.

Vatanını unutamaz hiç kalbi,
Uyursa da cenksiz kalmaz rüyası;
Bebeğiyle yatan küçük kız gibi
Hep göğsünde durur nazlı bombası.

O belki de biraz sonra vatanın
Selameti için şehit olacak,
Onun kazandığı adsız bir şanın
Gölgesiyle tarihimiz dolacak.

O orada senin için kanını
Seve seve akıtırken, ey şair!
Sen, ne için ona birkaç anını,
Vakfederek yazmıyorsun bir şiir?

O seninçin hayatını verirken
Üşenirsin ona destan yazmaya.
Haktır almak kalemini elinden
Ve göndermek ona mezar kazmaya.

---

* Harp mecmuasında münderiç bir resim dolayısıyla yazılmıştır.

ÇOCUK DUALARI

I

Her sabah erken
Uyanırım ben,
Derim gönülden

Elhamdülillah.

Bülbüller sazda,
Güller niyazda,
Derim namazda:

Elhamdülillah.

Şimdi gün doğar,
Der hep insanlar:
Vazifemiz var!

Elhamdülillah.

Buyurur hünkâr,
Altun anahtar,
Mektebi açar...

Elhamdülillah.

Her sabah erken
Düdük ötmeden
Sınıftayım ben

Elhamdülillah.

II

Sabâh oldu bak,
Hep gönlü çıplak,
Halk, sana müştak,

Ey yüce Allah!

Gazada ordu,
Çıkar Bozkurt'u,
Kurtarsın yurdu;

Ey yüce Allah!

Memleket senin,
Hilafet senin,
Bu ümmet senin,

Ey yüce Allah!

Ümmetini sev,
Devletini sev,
Milletini sev,

Ey yüce Allah!

Vatanı kurtar,
Hakanı kurtar,
Her canı kurtar,

Ey yüce Allah!

Anama acı,
Babama acı,
Yuvama acı,

Ey yüce Allah!

İLAHİLER

Benim gönlüm, kış günü aç
Kalan bülbül gibi muhtaç
Ruhum hasta, sensin ilaç,
Beni dertten kurtar Tanrı'm!

Ne uzağım, ne yakınım,
Yüz verilmez bir şaşkınım;
Ayrılamam, alışkınım,
Dost olalım tekrar Tanrı'm

Ben görmedim, sensin bakan,
Bir nur olup kalbe akan,
Yanıyorsam, sensin yakan
Yakan od da yanar, Tanrı'm!

Zahit duyar celalini,
Veli sezer cemalini,
Ben isterim visalini
Geldim sana dildar Tanrı'm!

Beni kovma ta ademe,
At istersen cehenneme,
Nârında var nurdan şemme
Ben isterim didar, Tanrı'm!

II

Bir okum ki yoktur yayım,
Ben yerdeyim, gökte ayım,
Kanat ver ki fırlayayım
Kanat sensin yüce Tanrı!

Kalbim gece, sen bir güneş,
Kışın senden alır ateş
Yalnızlıkta sen ona eş
Neşat sensin yüce Tanrı!

Âşık ağlar "Canan" diye
Asker ölür "Vatan" diye
Ders okunur "İrfan" diye
Murat sensin yüce Tanrı!

Yoksulların haznesisin,
Öksüzlerin annesisin
Sen bir şefkat sinesisin
İmdat sensin yüce Tanrı!

Her yanımda bir uçurum,
Sırat'ındır benim yolum,
Tut elimden düşüyorum
Sırat sensin yüce Tanrı!

Aşkımdandır eza bana
Sen etmedin ceza bana
Ruhum açtı gaza bana
Pusat sensin yüce Tanrı!

Hem gönlüme göz vermişsin
Hem didara söz vermişsin
Hayat da ver, öz vermişsin
Hayat sensin yüce Tanrı!

"Kaç, gel!" dedin karakolu
Geçemedim, gözcü dolu
Aramızdan kaldır yolu
Necat sensin yüce Tanrı!

TALAT PAŞA

Bütün kalpler "Leibnitz"in "Monad"ı
Gibi –şahsi bir tül ile örtülü–
Birbirine kapalıyken...
Parladı milli bir nur, şeffaf etti o tülü...

O nur senin zekândır ki fark eder
Tezatların içindeki ahengi...
Meze ederek yine bize zerk eder,
Önce bizden topladığı bin rengi...

Sen canları birleştiren bir ruhsun,
Vicdanını sende görür cemiyet;
O bir necat teknesidir, sen Nuh'sun,
Sen, olmasan, öksüz kalır bu millet...

Türk neferi gibi temiz yürekli:
Tasallüfsüz, tefahürsüz bir alpsin...
Türk tarihi gibi namus heykeli,
Hiçbir zaman sarsılmayan bir kalpsin...

ENVER PAŞA

Bir kalpsin ki tereddütsüz, şüphesiz.
Bir ruhsun ki iradeli, imanlı;
Sen olmasan ihtimal ki şimdi biz
Kalacaktık Avrupa'da bühtanlı.

Herkes meyus iken sendin ümitvar,
Bu millete ancak senden ümit var...

Mağlup idik, sen etmedin tereddüt,
Dedin: "Bu il yine galip olacak."
Ordumuzda yaptın ani teceddüt,
Dedin: "Biziz harbe talip olacak."

Siyasette ittifaklar dokudun
Yedi çara birden meydan okudun...

Biz hepimiz şüphelerin içinde
İken, vardı sende büyük itminan.
Arş'tan sana ya ilahî bir müjde
Verilmişti yahut kutsi bir ferman.

Biliyordun nedir Hakk'ın muradı,
O imanla açtın büyük cihadı...

Tarih diyor: "Bütün büyük fatihler
Milletleri gibi Hak'tan mülhemdir."
Bugün halk da senin gibi mübeşşer.
Yalnız sana vazıh, ona müphemdir:

Semalardan gelen gizli Hak sesi
"Türkler artık kurtuluyor" müjdesi...

ÖMER NACİ

O coşkun bir kalpti, şen bir fikirdi;
Sevdiği vatandı, sevgisi birdi.
Şairden ziyade o bir şiirdi.
Yaşayan bir gaza destanıydı o!

Sözleri Kur'an'dı, gözleri Miraç,
Halk onun Tanrı'sı, o halka yalvaç.
Doymadı ölmeye, âh, gitti aç:*
Aşkının bin kere kurbanıydı o!

O, yalnız bir hatip, bir mert değildi;
O, yalnız millete hemdert değildi;
Fert olsa yanmazdım, bir fert değildi,
Milletin şahlanmış imanıydı o!

MUSTAFA NECİP

Bu bedbaht ülkeye her hizmet eden
Sonunda bir zarar getirir mutlak;
Çünkü her iş gören der ki "Varım ben!"
Benlikten mümkün mü zarar doğmamak?

İnkılap ruhunun ey ilk gazisi!
Sen bir kere olsun demedin "Varım!"
Sen Türk'sün olamaz Türk'te "ben" hissi,
Onunçün ben "Türk"ü sende ararım...

Vatanı, severken üzen çok oldu,
Sen telaşa düşüp onu üzmedin...
Çok olsun dedikçe, düzen yok oldu
Sen mümküne kandın, hayal düzmedin...

Bildin ki inkılap olmaz bir anda,
Onun zamandadır ancak ümidi...
Demedin: "Göreyim onu cihanda."
Oldun ilk gazisi ve ilk şehidi.

* Bu mısrada bir hece noksandır; "âh!" kelimesi uzunca okunursa noksanlık, bir dereceye kadar kaybolabilir.

DOĞRU YOL

Hâkimiyet-i Milliye ve Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri

HALK FIRKASI'NIN UMDELERİNİN TAHLİL VE TASNİFİYLE SİYASİ UMDELERİNİN TEFSİRİ

Müdafaa-i Hukuk Fırkası, son zamanda "Halk Fırkası" namını alarak programını ilan etti. Bu program dokuz umdede icmal edilmiştir; fakat maddeler tahlil olunursa, görülür ki bu program dokuz umdeyi değil, otuz sekiz umdeyi muhtevidir. Umdelerin şerh ve tefsiri maksadıyla yazılan şu risalede, bu umdelerin evvela basit umdelere tahlili, saniyen hususi mahiyetleri itibariyle tasnif ve tertibini daha faydalı gördük. Programın basit umdeleri aşağıda görüldüğü veçhile on iki kısma ayrılabilir:

Siyasi umdeler, idari umdeler, dinî umdeler, hukuki umdeler, adli umdeler, iktisadi umdeler, mali umdeler, nafiaya müteallik umdeler, maarife müteallik umdeler, muavenet-i içtimaiyeye müteallik umdeler, içtimai siyasete müteallik umdeler, askerî umdeler.

SİYASİ UMDELER

Siyasi umdeler dahilî ve haricî siyasetlere müteallik olmak üzere iki kısımdır:

1. Dahilî Siyaset: Halk Fırkası'nın dahilî siyasetindeki esas, milletin ferdî saltanattan azade olarak kendi kendini idare etmesidir. "Hâkimiyet bila kayd u şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil tedvir

etmesi esasına müstenittir. Milletin hakiki ve yegâne mümessili Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin haricinde hiçbir fert, hiçbir kuvvet ve hiçbir makam mukadderat-ı milliyyeye hâkim olamaz. Binaenaleyh, bilcümle kavaninin tanziminde, her nevi teşkilatta, idarenin, ale'l-umum teferruatında, terbiye-i umumiyye ve iktisat hususatında hâkimiyet-i milliye esasatı dahilinde hareket olunacaktır."

Eski teşkilatımızda ise bu millî esaslar mevcut değildi. Mesela, milletimizin adı bile ortadan kaldırılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'na tabi bulunan başka milletler, Osmanlı unvanı altında birleşmekle beraber, kendi millî unvanlarını da açıkça söyleyebilirlerdi. Mesela, bir Arap "Tabiyetim Osmanlı ise de, milliyetim Arap'tır." diyebilirdi. Bir Arnavut da "Tabiyetim Osmanlı ise de milliyetim Arnavut'tur." demekte serbestti. Fakat Türkler aynı düsturu kendi haklarında tatbik edemezlerdi. "Tabiyette Osmanlı isek de milliyette Türk'üz." diyemezlerdi. Türkler yalnız "Osmanlı'yız." diyebilirlerdi. Millî adlarını ağızlarına alacak olurlarsa saray kuşkulanır, dini siyasete alet edenler kızar, Müslim ve gayrimüslim bütün Osmanlı milliyetleri gazetelere protesto yağdırırlardı. Türkler büyük bir esaret içinde idiler. Türk diline "Osmanlı lisanı", Türk edebiyatına "Osmanlı edebiyatı", hatta Türk milletine "Osmanlı milleti" adlarını vermeye mecbur edilmişlerdi. Müdafaa-i Hukuk Fırkası'nın mütarekeden sonra yaptığı Huda-pesendane mücahedeler sayesinde bugün yalnız hususi surette lisanımıza, edebiyatımıza, milletimize de "Türk" adını vermekle kalmıyoruz, resmî ve kanuni bir surette, hatta devletimize, vatanımıza, hükûmetimize de "Türk" adını vermekteyiz. İşte, millî hâkimiyetimizin en bariz alameti budur.

Millî hâkimiyetimizin büyük bir tecellisi de teşri salahiyetinin haricî kuvvetlerle tahdit olunmamasıdır. Tam ve hakiki bir hâkimiyet ancak kendi kendini tahdit edebilir. Bu hâle "tahdid-i nefs=autolimitation" namı verilir.

Her millet, kanunlarını yaparken, fertlerin esasi ve gayrikabili nez haklarını selbedecek kanunlar vazetmekten

içtinap etmekle mükelleftir. Fakat bu ahlaki mükellefiyeti ona haricî bir kuvvet teklif ve tahmil edemez. O, sırf kendi ahlaki vicdanının ve millî harsının irşat ve tenviriyle bu gibi ifratlardan kendi kendini meneder. Bir kuvvetin kendi kendini tahdit etmesi hürriyet ve istiklaline münafi değildir. Bilakis, akıl ve mantık dairesinde hareket ettiği için, fazla olarak ruhi bir hürriyet ve istiklale de malik değildir. Akıl ve mantık siyasi hâkimiyetlerin fevkinde cihanşümul bir hâkimiyete maliktir. Bundan dolayıdır ki Alfred Fouillée ismindeki filozof, mantığa "hâkimler hâkimi" unvanını veriyor. Her hâkimiyet mantık karşısında ser-fürû etmek mecburiyetindedir. Şu kadar var ki bu mecburiyeti kendisine tahmil eden yine kendisi bulunmalıdır; başka bir kuvvet olmamalıdır.

Eski meşrutiyetimizde ve ondan evvelki devirlerde bir kanun yaparken, teşrii hâkimiyetimizi tahdit eden, kendi akıl ve mantığımız değildi. Karşımızda birtakım haricî kuvvetler vardı ki bizi istediğimiz surette kanun yapmaktan menederlerdi. Bu kuvvetleri birer birer tetkik edelim:

1. Haricî kapitülasyonlar namıyla birtakım imtiyazlara sahip bulunan ecnebiler,
2. Dahilî kapitülasyonlar namıyla birtakım imtiyazlara sahip bulunan gayrimüslim cemaatler,
3. Saltanatı nefsine hasretmek isteyen saray,
4. Dini siyasete alet etmek isteyen mürteciler.

İşte, kendisini imtiyazlı addeden bu dört kuvvet, memleketimizde müsavat perverane ve adilane kanunlar yapılmasına mâni oluyorlardı.

Halk Fırkası'nın programı, hâkimiyetin bila kayd u şart millete ait olduğunu ve "Türkiye Büyük Millet Meclisinin haricinde hiçbir ferdin, hiçbir kuvvetin ve hiçbir makamın mukadderat-ı milliyeye hâkim olamayacağını" ve "bilcümle kavaninin tanziminde, her nevi teşkilatta, idarenin alel-umum teferruatında, terbiye-i umumiye ve iktisat hususatında hâkimiyet-i milliye esasatı dahilinde hareket olunacağını" ilan etmesinden anlıyoruz ki bundan böyle millî hâkimiyetimizi kanunlar yaparken ve memleketi

idare ederken, "tahdid-i nefs" kaidesinden, tabir-i aharla milletimizin akıl ve iradesinden başka hiçbir kuvvet tahdit ve takyit edemeyecektir. Saray hükûmetine ve ferdî saltanata nihayet verildiği için artık bu cihetten bir takyide duçar olmak ihtimali yoktur. Halk Fırkası'na dahil olan bütün fertler, ferdî saltanatın tekrar avdetine kan ve canları bahasına mâni olmaya çalışmak üzere ahd u misak etmişlerdir. Bu ahd u misaka hıyanet edenler millet nazarında ilelebet telin edilecektir. Çünkü bir memlekette saray hâkimse millet hâkim olamaz. Millet, tamamiyle hâkimiyeti istimal etmek isterse, artık saray kalamaz. Bahusus, bir ülkede, sarayın ananeleri millî ananelerin tamamiyle zıddı ise, bu iki türlü hâkimiyetin beraber kalmasına imkân yoktur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ananesi biliyoruz ki kozmopolitliktir. Bu imparatorlukta Türk köylüsüne "raiye" namı verilirdi ki bir nevi "serf"ten başka bir şey değildi. Türk köylüsü silah taşıyamazdı ve asker olamazdı, onun vazifesi rençperlik ederek "dirlik sahipleri"ni israf ve sefahat içinde yaşatmaktı. O zaman mukadderata hâkim olan sınıf yalnız Mevkib-i Hümayun'la dahil bulunan resmî fertlerdi. Bunlara "Osmanlılıkla geçinenler" derlerdi. Yani bunlar ya ulufeli, ya dirlikli yahut arpalıklı kimseler olup müstehliklerden ibaretti. Müstahsil olan umum Türkler raiye hâlinde bulunurlar, kozmopolit bir halita olan mevkib-i hümayun efradı ise, yalnız müstehlik olarak yaşarlardı. Daha doğrusu yalnız onlar yaşarlardı, Türk halkı yalnız onları yaşatmaya çalışırdı. Türkler için bu kadar tahkirkâr olan bu devir geçtikten sonra Tanzimat devrinde bütün askerî mükellefiyet Türklerin omzuna tahmil edildi. Bütün Türk gençleri Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın en ücra köşelerinde can vermeye mahkûm oldular. Sarayın israflarına lazım olan en ağır vergiler bilhassa Türklerin omzuna yüklendi. Türkler "Osmanlı geldi." denildiği zaman düşman geliyor zannıyla tir tir titrerlerdi. Bugün bile hükûmetle halkın birbirine iyi ısınamaması, o zamanki idarenin uğursuz bir neticesidir. Çünkü memurların bir kısmı hâlâ o devrin terbiyesinden büsbütün kurtulamadılar. Hürriyet-i şahsiye kanununun neşri bu memurların halka muhabbet ve

hürmet göstermesini temin maksadıyla yapıldı. Sarayın eski hükûmet usulünü bir kısım memurların ruhundan çıkarmak için, daima halkçılığı onlara aşılamak lazımdır. Halk Fırkası'nın en ziyade ehemmiyetle çalışacağı husus bu meseledir. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Türkiye'de Türk halkının selameti ve istikbalde nail olacağı terakkilerin ve tekâmüllerin husulü ancak bir şarta bağlıdır. Bu şart da ferdî saltanatın memleketimizde bir daha avdet edememesidir. Ferdî saltanatı iadeye çalışanların Hıyanet-Vataniye Kanunu'na çarptırılması için yapılan kanun maddesi bu maksadı temin ettiği gibi, umdeler arasındaki şu cümleler de bu gayeyi taht-ı temine alıyor: "Saltanatın ilgasına ve hukuk-i hâkimiyet ve hükümranının gayrikabili tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessil-i hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyet-i maneviyesinde mündemiç bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin müttefikan verdiği karar-ı layetegayyer-i düsturdur."

2. Kuvvetlerin tevhidi umdesi: Halk Fırkası'nın programına temel olan umdelerin biri de, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun esasını teşkil eden "Tevhid-i Kuva" maddesidir. Bu umdeye bazı kimseler itiraz ettiklerinden, bu noktanın tavzihine lüzum gördük.

Bugün Avrupa ve Amerika milletlerinde, millî hâkimiyetin yalnız iki şekli vardır. Bunlardan biri Amerika'ya mahsus olan "representatif" sistemidir, diğeri Avrupa'ya mahsus bulunan "parlementarisme" sistemidir. Birinci sisteme göre, kanunen teşri kuvvetiyle icra kuvveti birbirinden tamamiyle ayrılmıştır. İcra kuvveti, meclise hiçbir kanun layihası teklif edemez. Çünkü kanun teklif etmek salahiyeti yalnız teşri kuvvetine aittir. Buna mukabil, teşri kuvveti de icra kuvvetini kontrol edemez. Binaenaleyh, Amerika Meclisi, ne nazırları istizaha çekebilir ne de nazır hakkında itimat yahut adem-i itimat reyi verebilir. Nazırları tayin etmek yahut azletmek hakları münhasıran cumhur reisine aittir. İşte kuvvetlerin tefriki kaidesinin en müfrit şekli budur. Fakat kuvvetlerin bu tefrikini hakikat

zannetmemelidir. Bu tefrik, Kanun-i Esasi'nin tasni ettiği zahirî bir şekilden ibarettir. Hakikatte ve fiiliyat sahasında ise, Amerika'da da tamamiyle "Kanunların Tevhidi" usulü caridir. Zira her bir mecliste olduğu gibi, Amerika meclisinde de fırkalar hâkimdir. Bir fırka intihap zamanında ekseriyeti ihraz etti mi, evvela kendi muktedasını cumhuriyete reis yapar. Saniyen, meclisin umumi reisini ve encümen reislerini tali muktedalarından olmak üzere intihap ettirir. Salisen, kabineyi kendi adamlarından teşkil eder. Görülüyor ki Kanun-i Esasi'nin ayırmış olduğu teşri ve icra kuvvetleri, fırka nizamnamesi vasıtasıyla tamamiyle birleşmiştir. Kanunen, icra kuvveti meclise kanun layihaları teklif edemez. Fakat icra kuvveti fırka rabıtasıyla, meclisteki ekseriyet grubuna merbut bulunduğu için, arzu ettiği bütün kanun layihalarını bu grubun mebusları vasıtasıyla mecliste teklif ettirebilir. Buna mukabil teşri kuvvetine mensup olan ekseriyet grubu da, hususi içtimalarında nazırları ferden yahut heyetçe istizaha çekerek, haklarında itimat ve adem-i itimat reyleri verir. Grubun bu hususi içtimalarda verdiği karar, derhâl, cumhuriyet reisi tarafından icra edilir. Çünkü cumhuriyet reisi kendisini o makama getirmiş olan fırkasının kararlarını icra etmeye mecburdur. Görülüyor ki zahirde, teşri ve icra kuvvetlerini birbirinden tamamiyle ayırmış olan representatif sisteminde de, fiilen yalnız kuvvetlerin tevhidi usulü caridir. Amerika'da Kanun-i Esasi'nin sarahatine rağmen tevhid-i kuva usulünün cari olması, bu usulün tabiata ve şeniyete daha muvafık olduğunu göstermez mi?

Avrupa milletlerine mahsus olan parlementarisme sisteminde ise, Kanun-i Esasi mucibince, icra kuvveti mecliste kanun teklif etmek hakkına malik olduğu gibi, teşri kuvveti de kabineyi istizaha çekmek ve aleyhinde adem-i itimat reyi vermek haklarına maliktir. Demek ki, parlementarisme usulünde bu iki kuvvet tamamiyle tefrik edilmemiştir.

Yalnız, bu iki kuvvet arasında bir nevi muvazenet husule getirilmiştir ki, buna "Tevzin-i Kuva" namı verilir. Tevzin-i kuvanın esası şudur: Teşri kuvveti icra heyetini adem-i itimat reyiyle ıskat edebilir. İcra heyeti de hükûmet reisinin

fesih hakkındaki mutlak salahiyetine istinaden, istediği zaman meclisi feshedebilir. Bu iki salahiyetin iki tarafta da tam olması, teşri ve icra kuvvetleri arasında bir muvazene husule getirir. Meclisle kabine arasında ihtilaf zuhurunda mutlaka iki taraftan biri haksız, diğeri haklıdır. Eğer icra kuvveti sağlam kalmış ve meclis bozulmuşsa, icra kuvveti meclisi feshederek yeni intihabada başlar. Bilakis, kabine yoldan çıkmış ise, o zaman da meclis adem-i itimatla kabineyi ıskat ederek yeni bir kabinenin teşkiline sebep olur. Parlementarisme taraftarları memleketin selametini bu iki kuvvetin tevazününde görürler.

Fakat birinci sistemdeki "Tefrik-i Kuva" gibi, bu sistemdeki "Tevzin-i Kuva" da zahirî bir şekilden ibarettir. Zira representatif meşrutiyette olduğu gibi, parlamenter meşrutiyette de zahirde memleketi idare eden siyasi müesseseler olduğu hâlde, hakikatte ve fiilen idare eyleyen siyasi kuvvetler yani fırkalardır. Meclis ve kabine bir ekseriyet fırkasının elinde iken, gerek kabineyi ıskat eden ve gerek meclisi fesheyleyen aynı kuvvettir. Yalnız, meclisteki ekseriyet grubu başka bir fırkadan, kabine de başka bir fırkadan olduğu zamanlardadır ki, muvazene-i kuvanın bir ehemmiyeti olabilir. Mesela, meclisteki ekalliyet grubu birdenbire ekseriyet hâline inkılap ederek, sabık ekseriyet fırkasının evvelce kendisinden teşkil ettiği kabine karşısında hasmane bir vaziyet alabilir. Böyle bir anda, ya sabık ekseriyet fırkası atik davranarak kabinesinin fesih salahiyetiyle meclisi feshettirir yahut lahik ekseriyet fırkası müsaraat göstererek meclisteki grubu vasıtasıyla kabineyi düşürerek yeni kabineyi kendisinden teşkil ettirir. Bu surette, birbiriyle tevazün ettirilmek istenen kuvvetler, teşri ve icra kuvvetleri değil, birbiriyle uğraşan iki fırkadan ibarettir.

Şimdi de, ekalliyet fırkasının nasıl olup da birdenbire ekseriyet hâline geçmesinin sebebini arayalım. Memleketimizdeki tecrübeler gösteriyor ki ekalliyetin birdenbire ekseriyet hâline geçmesi, muhalif fırkalarla gayrimemnun zümrelerin muvakkat ve menfi olarak bir koalisyon teşkil etmesiyle husule gelir. "Alfred Fouillée" ismindeki

Fransız filozofu diyor ki böyle bir hâl vukusunda, kabine adem-i itimat reyi karşısında kalsa bile mevkisinden çekilmemek vazifesiyle mükelleftir. Çünkü kabineyi yeniden yapmaya muktedir olamayan bir ekseriyet, kabineyi yıkmak hakkına da malik değildir. Aralarında, program birliği ve teşkilat vahdeti bulunmayan, yalnız yıkmak için birleşen bir gayrimemnunlar koalisyonu, hiçbir zaman, hakiki bir kabine vücuda getiremez. Getirmek istese bile, böyle bir hükûmete idarenin teslimi vatanı büyük tehlikelere atabilir. Binaenaleyh, hakiki bir ekseriyet mahiyetinde bulunan sabık ekseriyetin vücuda getirmiş olduğu kabine böyle menfi ve muvakkat bir kuvvete memleketin idaresini tevdi ederse, kendisi mesuldür. Hâlbuki, bu kabine, meclisin adem-i itimat reyine karşı, mevkisinde kalmak istediği takdirde de bir darbe-i hükûmet yapmış olur.

Görülüyor ki muvazene-i kuva namı verilen kaide, en tehlikeli zamanlarda, kabineyi ya darbe-i hükûmet icra etmeye yahut bile bile memleketi tahripkâr kuvvetlere ve anarşiye teslim eylemeye icbar eden muzır bir kaidedir. Bundan başka tevzin-i kuvanın vücuda gelmesi için, icra kuvvetinin behemehâl, meclisin haricinde bir makama istinat ettirilmesi icap eder. Avrupa'da ve Amerika'daki cumhur reislerinin İngiliz, İtalya ve Belçika krallarından ne farkı vardır? Bir hükûmet reisi, mahdut bir zaman için, intihap tarikiyle krallık makamına gelse bile yine kraldır. Binaenaleyh, ferdî bir makamı idame eden Avrupa'da ve Amerika'da yalnız krallıklar değil, cumhuriyetler bile ferdî saltanatla millî hâkimiyetin bir halitasından ibarettir. Millî hâkimiyet tam olarak yalnız tevhid-i kuva esasına istinat eden Türkiye'de mevcuttur. Çünkü Türkiye'de velayet-i ammenin bir kısmı ferdî bir makamda değil, tamamı Büyük Millet Meclisindedir.

3. Haricî siyaset: Halk Fırkası'nın haricî siyasetteki umdeleri "Misak-i Millî"nin maddelerinden maada, yeniden ilan edilen şu umdede tezahür etmektedir: "Mali, iktisadi, idari istiklalimizi behemehâl temin etmek şartıyla sulhun iadesine çalışmaktır. Bu şeraiti temin etmeyen sulh muahedesi kabul olunamaz." Bu umde, bize Misak-ı Millî'nin vadettiği siyasi istiklalimizden başka, mali, iktisadi, idari istiklallerimizi de temin ediyor. Bir milletin istiklale olan liyakati, bilfiil istiklalini tatbik etmesiyle tezahür eder. Türkiye Büyük Millet Meclisinin her türlü protestolara rağmen, Chester Projesi'ni kabul etmesi de gösteriyor ki Türkler istiklallerine başka milletlerin tasdikiyle malik olacaklarını hiç hatırlarına getirmiyorlar. Türk milleti, her hususta tam bir istiklale malik olduğuna, yalnız kendi tasdikini kâfi görüyor. Biz, istiklalimize, tamamiyle hürmet edilmek şartıyla, bütün ecnebi sermayedarlarıyla iktisadi mukaveleler akdine hazırız. Fakat iktisadi mukaveleleri bize siyasi icbarlar şeklinde kabul ettirmek isteyen devletlerle hiçbir surette anlaşmamıza imkân yoktur.

4. İcra vekillerinin vazife ve mesuliyeti kanunu yapılacaktır. Bu kanunun lüzum ve ehemmiyetini şerh ve izaha hacet yoktur.

DİNİ UMDE

5. "İstinatgâhı Türkiye Büyük Millet Meclisi olan makam-ı hilafet beynel-İslam bir makam-ı mualladır."

İslam dininde bütün namazlar cemaatle eda olunur. Cemaatin bir imamı vardır ki cemaati terkip eden bütün fertler ona iktida ederler. Bu suretle, imam, cemaatin timsali olmuş olur. Cemaatin fertleri arasındaki tesanüt imamın şahsında tecelli eder.

Her imamın kendi cemaatini namaz esnasında birleştirerek birçok ruhtan tek bir ruh meydana getirmesinden küçük bir tesanüt husule gelir. İslamiyette bundan başka bir de büyük bir tesanüt vardır ki bütün ümmeti tek bir ruh hâline getirir. Bunun şekli de bütün imamların manevi bir surette bir imam-ı ekbere iktida eylemesidir. İşte bu imamlar imamına "halife" namı verilir. O hâlde, namaz kılınırken, yalnız gözümüzün önündeki cemaatin imamda temerküz eden ruhi vahdetini görmekle iktifa etmemeliyiz. Bilmeliyiz ki bu cemaatten başka milyonlarca

cemaatler de, aynı zamanda bir ümmet hâlinde birleşmişlerdir. Bu birleşme, bütün ümmetin bir büyük imam etrafında yani halifenin çevresinde birleşmesiyle husule gelir. Demek ki küçük imamlar küçük cemaatleri temerküz ettirerek küçük tesanütler vücuda getirdiği gibi, büyük imam da bütün ümmeti temerküz ettirerek, İslam âlemindeki umumi tesanütü husule getirmiştir. Bundan dolayıdır ki bütün İslam âlemi halife meselesinde alakadardır. Yeryüzünde bir hilafet makamı bulunmazsa İslam âlemi kendisini imamesiz kalmış bir tespih gibi dağılmış, perişan görür.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki mutlaka İslam ümmetinin başında, halife namı verilen şahsi bir timsalin bulunması lazımdır. Fakat bu yüksek makamı hangi Müslüman millet kendi içinden bir şahsiyet seçerek vücuda getirebilir? Dinen, halifenin gayrimüslim hiçbir devlete tabi olmaması şart olduğundan, halifeyi kendi içinden doğuracak milletin mutlaka kuvvetli bir orduya ve tam bir istiklale malik olan mücahit bir İslam milleti olması lazımdır. Birçok asırdan beri bu şartları haiz olan millet Türkiye olduğu gibi, bugün de, bu şartları haiz olan millet, yalnız yeni Türkiye'dir. Buna binaen, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bizzat, halife hazretlerini intihap ederek, kendisini bu muazzez ve muhterem makama istinatgâh yapmıştır.

İDARİ UMDELER

6. Vilayatın mahallî durumda manevi şahsiyetlerini ve muhtarlarını istimal edebilmelerini kâfil olan Şûralar Kanunu yapılacaktır.

7. Vilayetlerin iktisadi ve içtimai münasebetleri itibariyle birleştirilerek müfettiş-i umumilik teşkili hakkında kanun yapılacaktır.

8. Nevahi Kanunu süratle intaç ve tatbik olunacaktır.

9. Memlekette emniyet ve asayişin katiyetle muhafazası en mühim vazifedir. Bu gaye milletin arzu ve ihtiyacına mutabık olarak temin edilecektir.

10. Halk umurunun azami süratle intacı faal, muktedir, müstakim bir silsile-i memurinin kemal-i intizamla ve usul ü kanun dairesinde iş görmesine mütevakkıf olduğundan sınıf-i memurin bu nokta-i nazardan ikmal edilecek ve bütün şu'abat-ı devlet daimî teftiş ve murakabeye tabi tutulacaktır. Diğer taraftan memurinin nasb, azl, terfi, masuniyet, mesuliyet, tekaüt ve taltifleri tespit edilecektir.

11. Münevveran-ı memleketten ve meşalik-i muhtelife erbab-ı ihtisasından şu'abat-ı umur-ı devlette, nafi' bir surette istifade edilmek mukarrerdir.

12. "Bilcümle kavaninin tanziminde, her nevi teşkilatta, idarenin alel-umum teferruatında" hâkimiyet-i milliye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

ADLİ UMDELER

13. Mahkemelerimizin bilhassa seri bir surette tevzi-i adalet edebilmeleri temin edilecektir.

HUKUKİ UMDELER

14. Külliyat-ı kanuniyemiz ihtiyacat-ı milliye ve ilm-i hukukun telkinatına göre yeni baştan ıslah ve ikmal olunacaktır.

15. Bilcümle kavaninin tanziminde, her nevi teşkilatta hâkimiyet-i milliye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

MALİ UMDELER

16. Aşar usulünde halkın şikâyet ve mağduriyetini mucip olan nikat esaslı bir surette ıslah edilecektir.

17. Bütün ziraat ve ticaretini milletin azami nef'ine göre temin edici tedbirler alınacaktır.

İKTİSADİ UMDELER

18. Müessesat-ı maliye çiftçilere, sanayi ve ticaret erbabına vesair bilcümle erbab-ı mesaiye kolaylıkla para ikraz edecek surette ıslah ve teksir olunacaktır.

19. Ziraat Bankası'nın sermayesi tezyit olunacak, çiftçilere daha kolay ve daha vasi yardım edebilmesi temin edilecektir.

20. Memleketimiz çiftçiliğine ziraat makineleri vasi mikyasta ithal olunacak ve çiftçilerimizin alat ve edevat-ı ziraiyeden kolaylıkla istifade etmeleri temin kılınacaktır.

21. Mevadd-ı ibtidaiyesi memleketimizde bulunan mamulat ve masnuatı memleket dahilinde vücuda getirmek için hemen teşvikat icrası ve mükâfat itası suretleriyle azami tedabir alınacaktır.

22. Ormanlarımızdan terakkıyat-ı fenniyeye muvafık istifadeyi, madenlerimizin en nafi' tarzda işletilmesini ve hayvanatımızın ıslah ve teksirini temin edecek esaslar vazolunacaktır.

23. Harap olan memleketimizin süratle tamir ve ihyası zımnında devletçe ittihaz olunacak tedabirden başka inşaat ve tamirat için yer yer şirketler teşekkülü teşvik ve temin ve ferdi teşebbüsleri himayeye medar olacak ahkâm vazolunacaktır.

24. İktisat hususatında hâkimiyet-i milliye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

NAFİAYA DAİR UMDE

25. Müstacelen muhtaç bulunduğumuz demir yolları için hemen teşebbüsat ve talimata başlanacaktır.

MAARİFE DAİR UMDELER

26. Terbiye-i umumiyede hâkimiyet-i milliye esasatı dahilinde hareket olunacaktır.

27. Tahsil-i iptidaide tedrisatın tevhidi temin olunacaktır.

28. Bilumum mekteplerimizin ihtiyacatımıza ve asri esasata tevfiki temin edilecektir.

29. Muallim ve müderrislerimizin terfih ve ikdarı temin edilecektir.

30. Vesait-i münasibe ile halkın tenvir ve talimine de tevessül olunacaktır.

MUAVENET-İ İÇTİMAİYEYE DAİR UMDELER

31. Sıhhat-i umumiyeye ve muavenet-i içtimaiyeye ait müessesat ıslah ve teksir edilecektir.

32. Alel-umum mütekaidin ve eytam u eramilin zaruret ve sefaletlerine meydan bırakmayacak tedabir ittihaz olunacaktır.

SİYASET-İ İÇTİMAİYEYE DAİR UMDE

33. Sa'y u amel erbabını himaye edici kanunlar yapılacaktır.

ASKERİ UMDELER

34. Hizmet-i fiiliye-i askeriye müddeti tenkis olunacaktır.

35. Okuyup yazma bilenlerin ve orduda okuyup yazma öğrenenlerin müddet-i hizmeti bir derece daha azaltılacaktır.

36. Ordu mensubunun temin-i refahı bilhassa mültezemdir.

38. İhtiyat zabitanının hayat ve istikballerini kendilerine ve memlekete en nafi' bir surette temin etmek esaslı bir hedefimizdir.

39. Müdafaa-i memleket ve istiklal-i millet uğrunda malul kalan mensubin-i askeriye ve efrad-ı millet ile alel-umum mütekaidin ve eytam u eramilin zaruret ve sefaletlerine meydan bırakmayacak tedabir ittihaz olunacaktır.

SÖZLÜK

Adem-i itimat: Güvensizlik

Alel-umum: Umumiyet üzere, genellikle

Baudelaire, Pierre Charles (1821-1867): Fransız şairi, sembolist

Beytü'l-mal: Devlete ait hazine, maliye hazinesi

Bilakis: Aksine, tersine

Bil-cümle: Hep, bütün, toptan

Bilfiil: Gerçekten fiilî olarak

Binaenaleyh: Bunun üzerine, bundan dolayı

Chester Projesi: 9 Nisan 1923 tarih ve 327 sayılı kanun uyarınca "Ottoman American Development Company" vekilleri K. A. Kennedy ve Arthur Chester'le Bayındırlık Bakanlığı bir mukavele imzalamışlardır. Bu mukavele ile memlekete 400 milyon liralık bir yabancı sermaye girecek, 4000 kilometrelik demir yolu yapılacaktır. Bu projeye "Chester Projesi" adı verilmiştir.

Copernicus, Nicolas (1478-1543): Polonyalı astronomi bilgini

Dalay-Lama: Buda dininin ruhani reislerine ve Tibet hükümdarlarına verilen ad

Emirülmü'minin: Müminlerin emiri, Hz. Muhammed'in halifesi

Enver Paşa (1881-1922): Türk generali ve devlet adamı

Fouillée, Alfred (1838-1912): Fransız filozofu, felsefesi fikirlerin birer kuvvet olduğuna dayanır.

Gayrikabili nez: Kaldırılması imkânsız, yok edilemez

Hirfet: Sanat, meslek

Huda-pesendane: Allah'ın beğeneceği gibi

İcma: Dağınık şeyleri bir araya getirme, toplama, dinle ilgili bir mevzuda birlik olma

İçtinap: Sakınma, çekinme, uzaklaşma

İfta: Fetva verme, bir işi fetva ile halletme

İkdar: Kudret verme, güçlendirme

İrs: Veraset, soya çekim

İstizah: Açıklama isteme

Lahik: Yeni, sabık sıfatının zıddı

Layetegayyer: Değişmez, bozulmaz

Leibnitz, Gootfried Wilhelm (1646-1716): Alman filozofu. Eserlerinden biri "Monadlar Bilimi" adını taşır.

Mahviyet: Alçak gönüllülük, son derecede tevazu

Ma'kes: Akseden yer, akis yeri

Masnuat: Sanatla yapılmış şeyler

Mavera: Art, geri, bir şeyin arkasında bulunan

Mevadd: Maddeler

Mevize: Öğüt, vaaz

Mevkib-i Hümayun: Padişah alayı

Misak: Sözleşme, antlaşma

Mualla: Yüce, yüksek

Muavenet-i içtimaiye: Sosyal yardım

Mukadderat-ı milliye: Milletin alın yazısı

Mukteda: Uyulan, örnek tutulan, önde bulunan (başkan)

Mustafa Necip (1879-1913): İttihat ve Terakki mensuplarından inkılapçı bir subay, Ömer Naci'nin arkadaşı

Mübeşşer: Kendisine müjde verilmiş

Mültezem: Gerekli görülen, lüzumlu

Münafi: Zıt, uymaz, aykırı

Mündemiç: İçine yerleşen, içine sokulmuş, dürülüp sarılan

Müsaraat: Acele etme, girişme

Müsavatperverane: Eşitlik gözetircesine

Müstenit: Dayanan, güvenen

Müteallik: İlgili, ilişiği olan

Müteradif: Yazılışı ayrı, manası bir olan kelime, eş anlamlı

Müteşair: Şairlik taslayan

Müz (Muse): Sanat perisi

Nafi: Faydalı, yararlı

Neşat: Sevinç, neşe, şenlik

Nikat: Noktalar

Ömer Naci: (1880-1916): Hatip ve şair, İttihat ve Terakki mensuplarından bir Türk subayı

Parlementarisme: Bakanların meclise karşı sorumluluğunu kabul eden idare tarzı

Parnasse: 1886 dolaylarında Fransa'da yayımlanan "Parnasse Contemporain" adlı dergiye atıf ve Yunanistan'da kutsal sayılan bir dağ

Raiye: Bir hükümdarın idaresinde olan, vergi veren halk

Representatif: Temsilî

Sâri: Şeriat koyan, kanun yapıcı

Saint-Synode: Metropolitler Meclisi

Selb: Ortadan kaldırma, giderme

Serf: Köle

Ser-fürû: Baş eğme

Şeniyet: Gerçek, gerçeklik

Taayyün: Meydana çıkma, belli olma, belirme, temayüz etme

Tahdid-i nefs (autolimitation): Kendi kendini sınırlandırma, nefsini tahdit, tesbit

Talat Paşa (1874-1921): Osmanlı Devleti'nin son sadrazamlarından

Tasallüf: Övünme, gururlanma

Tasni: Yapma, uydurma

Tecezzi: Bölünme, ufalanma, parçalanma

Temerküz: Toplanma, yığılma, birikme

Tesanüt: Dayanışma

Teşri: Kanun yapma, yasama

Tev'em: İkiz, eş, benzer

Tevazün: Tartıda bir olma, denk olma

Tevhid-i kuva: Kuvvetlerin birleştirilmesi, yasama ve yürütmenin birleştirilmesi

Tevzin-i kuva: Kuvvetlerin denkleştirilmesi, yasama ve yürütme gücünün denkleştirilmesi

Ulul-emr: Padişah, kanun koyucu, emir sahibi

Umde: Prensip, ilke

Velayet-i amme: Umuma şamil yetki

Verlaine, Paul (1844-1896): Fransız şairi, sembolizmin kurucusu

Zıllullah: Allah'ın gölgesi, halife